

MODYUL C: PAGKINAIYA SA HIMSOG NGA PAGDUDA

Leksyon C.1: Nganong dapat magmatnong kita sa atong mga emosyon panahon nga kita mag-online?

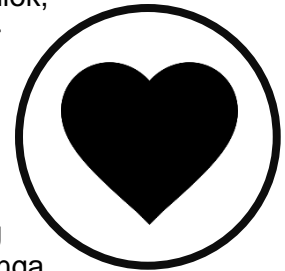

HEADS UP! Basaha ang musunod nga mga ulo sa balita. Hunahunaa nga imo silang nabasahan sa imong *social media feed*. Unsa imong reaksyon sa matag ulo sa balita?

- Tambal sa COVID, nakit-an na!!! HIBAW-A DINHI
- 5 Filipinos die of COVID-19 in Saudi Arabia; at least 119 infected
- Pilipinas walay ayo sa laban batok COVID-19?

Lisod dawaton sa kaugalingon ug sa uban kung nabiktima ka sa *false information*. Hilabi na kung naamgo nimo nga wala kaayo ka naghuna-huna sa pagbuhat adto. Hinuon, napuno ra ka sa imong mga emosyon. Ang mga *misleading* nga istorya, kusog kaayo mukalat tungod kay gipahimuslan nila pag-ayo ang atong kusog nga pagbati sa kalagot, kahadlok, o kalipay. Para malikayan kini, kinahanglan nimo muhunong, muhinay-hinay, ug sulayan pagpalong ang imong mga emosyon.

Ang unang lakang sa IWAS FAKE mao ang paghunong ug pagkalma: **[I]KALMA ANG SARILI.**

Gipakita sa mga pagtuon nga mas dali mahinumduman sa mga tao ang impormasyon kung mudulot kini sa ilang emosyon. Dunay mga istorya nga makasuko, makahadlok, makabalaka o kadtong makapalukso tungod sa kalipay. Usa ka perpektong pananglitan sa *misinformation* nga nagsalig sa kahadlok sa mga tao kay kadtong naay gisulti ang personalidad sa *social media* nga si DJ Loonyo mahitungod sa 'peligro' kuno sa coronavirus *mass testing*. Sa usa ka Facebook *livestream*, nagpadayag siya og kahadlok nga

tingalig paimnon o patumaron ang mga tao sa usa ka *'trial-and-error'* nga proseso para sa *mass testing*. Nahimong *viral* ang iyang pamahayag ug giulan siya og batikos tungod sa pagkalat og kahadlok ug sayop nga impormasyon mahitungod sa COVID-19 *testing*, nga wala nanginahanglan og pagpatumar ug dili sab *trial-and-error* nga proseso.

Laing pananglitan ang kining *clickbait* nga istorya gikan sa tabloid nga Abante Tonite mahitungod sa balaudnon nga gihimong opsyonal ang mga relihiyosong handumanan sa mga ospital. Giingon sa iyang *misleading* nga ulohan, “Hindi lahat Katoliko! Krus sa mga ospital pinapatanggal”. Ang istorya gi-*share* sa Facebook sa nagalain-lain *pages* ug *groups*, ug nakakuha og mga “*angry*” *reactions* gikan sa daghang Facebook *users*. Ang ulohan gituyo nga lipaton

ang mga tigbasa nga hunahunaon nga ang balaudhon gimugna para ipagbawal ang mga relihiyoso nga handumanan imbis nga gihimo lang kining opsyonal.

Confirmation bias

Gawas sa atong mga emosyon, mas dali ug mas sayon pud nato dawaton ang mga impormasyon kung nagsubay sila daan sa atong mga gipangtuohan na. Mao kini ang ginatawag nga 'confirmation bias'. Ang peligro niini kay kung atong huna-hunaon nga sako ang usa ka butang tungod lang kay tan-aw nato nga dapat sako kini. Tinuod kini hilabi na sa *misleading content* – impormasyong dunay gamayng kamatuoran pero ang uban buhat-buhat nalang. Kung ang *online post* kay 'may pagka-tinuod' ug kumbinsido na dayon ka sa katunga pa lang niini, basin og imo nalang ibaliwala nga *ang post* kay 'may pagka-bakak' sab, o sa pinakaminos, dili kompleto.

Dibuho ni Signe Wilkinson mula sa The Philadelphia Inquirer

Kung makasugat kita og *post* sa *internet* nga tan-aw nato sako ug makapukaw sa atong emosyon, ang tendensiya nato kay ato dayong *i-share* sa uban. Mao nang mahinungdanon ang pinakaunang lakang: hunong, kalma ug ilhon ang pag-usab sa imong emosyon. Mao kini ang ginatawag nga 'emosyonal nga pagduda' (*emotional skepticism*) o ang pagkwestyon sa imong kaugalingong emosyonal nga reaksyon sa mga mensahe sa imong palibot.

Bonus: Uba pang mga hidden biases

Gawas sa *confirmation bias*, daghan pa'y laing *hidden biases* nga maka-impluwensya sa panghuna-huna sa usa ka tao. Importanteng kat-unan pud nato ni sila.

1. *Implicit bias* (atong ginalambigit ang duha ka managlahing butang, nga sa atong huna-huna, kay kasagaran magkasumpay)
2. *Sunk-cost fallacy* (samtang nagkadako ang oras o emosyon nga atong gigahin sa usa ka butang, mas nagkadako ang atong kagustuhan nga gahinan pa kini)
3. *Anchoring bias* (kasagaran mas dako og impluwensya kanato ang impormasyon nga mas una nato nadunggan)
4. *Bandwagon effect* (kung daghang tao ang nagbuhat o naghuna-huna sa usa ka pamaagi, kasagaran atong masuon ang ilang gibuhad o gihuna-huna)

TWEET YOUR THOUGHTS. Kitang tanan adunay *bias*. Unsang mga *bias* ang naa nimo nga tan-aw nimo maka-apekto sa imong pagdawat og mga balita ug mga impormasyon? Tweet us at @ootbmedialit and use the hashtag #IWASFAKE.

* * *

PARA SA SUNOD NGA LEKSYON, imong tun-an ang ikaduhang lakang sa IWAS FAKE mahitungod sa pagmatngon sa mga *red flag* sa *mis- /dis-information*.

MODYUL C: PAGKINAIYA SA HIMSOG NGA PAGDUDA

Leksyon 3.2: Unsaon nato pagbalanse ang pagduda ug pagsalig?

HEADS UP! Ilista ang imong labing gisaligan nga tinubdan sa mga balita ug impormasyon. Unsay naa nila nga masaligan nimo sila?

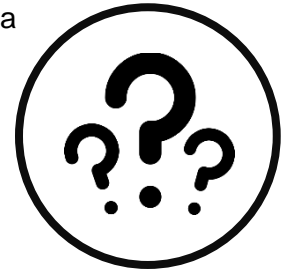

Gikan sa nahaunang leksyon, imong nakat-unan ang pagkamahinungdanon sa pagmatngon sa imong kaulaingong emosyon ug mga *bias*. Importante kaayo ni tungod kay kasagaran sa mga dili tinuod ug *misleading* nga content kay gimugna para punteryahon ang mga pagbati ug mga *hidden bias* sa katawhan. Dugang niini, ang pagpamalandong sa kaugalingon makatabang sa paglikay sa atong kaugalingong tendensiya nga tan-awon lamang ang gusto nato makit-an. Samtang nagkat-on sa pagmatngon sa atong mga emosyon, mas nahimo tang andam sa pagsagubang sa mga *disinformation* nga nagapalibot kanato.

Para sa atong leksyon karon, magpadayon ta sa pagpalambo sa pagkinaiya sa himsog nga pagduda (*healthy skepticism*). Karon nga panahon, ngadto sa *infodemic*. Isa sa mga nag-unang gisagubang panahon sa *infodemic* mao ang pagpangita og masaligan nga tinubdan taliwala sa *information overload* mahitungod sa pandemyang coronavirus. Isip pangkinatibuk-ang giya, timan-an nga mag-amping kanunay – ang ikaduhang lakang sa IWAS FAKE: **[W]AG BASTA MANIWALA** (Mahimong madudahon).

Himsog nga pagduda vs *Cynicism*

Ang pagkamadudahon nagbuot pasabot nga manginsusi. Importante kini nga kahanas panahon sa *infodemic*, pero kung masobrahan, dili na pud maayo. Dali ni siya mamahimong *cynicism*, nga mao sab ang kinaiya sa pagpanghimaraot, pagka-negatibo ug pagkawalay pagsalig sa tanang motibo ug integridad sa mga tao. Kung makakita ka og *disinformation* bisan asa, makawala dayon og gana ug mapuno nalang sa kalagot, ug mao ni atong dapat likayan. Atong timan-an nga dili tanang impormasyon gimugna para lipaton ta o linglahon. Atong tinguhaon nga mamahimong saktong lang atong pagkamadudahon sa mga balita nga atong pangbasahon. Pero dili pud muabot sa punto nga atong hunahunaon nga wala na puy maayo nga balita.

duna kay kinaiya sa pagduda, kanunay nga

Skeptics	Cynics
☐ are open-minded	☐ are close-minded
☐ challenge negative factors	☐ focus on the negative factors
☐ can be convinced by presenting evidence	☐ cannot be convinced by presenting evidence

Unsaon Pag-ila sa Posibleng *Disinformation*

Usa ka pamaagi sa pagkinaiya sa himsog nga pagduda mao ang pagmatngon kanunay sa mga *red flag* o mga timailhan. Kanunay nato kining ginabuhat kabahin sa COVID-19. Kung ganahan ta makahibalo kung natakdan ba ang usa ka tao sa coronavirus, atong gina-*check* kung duna bay mga timailhan ug sintomas sama sa hilanat, pagkakutas ug pag-ubo-ubo. Sama sa COVID-19, para mailhan ang *disinformation* gikinahanglan sab ang pagbatyag sa mga timailhan o *red flags*. Makatabang kining mga timailhan sa pag-amping matag online nimo.

Dili pud buot pasabot, na tungod kay duna kay nabatyagan nga mga timailhan sa usa ka materyal, *disinformation* na dayon. Para himsog ang pagduda, timan-an nato nga pwede gihapon masayop ang tinan-awan. Dili sa tanang panahon saktong atong pagtimbang-timbang.

Usa pud sa maayong estratehiya sa paglikay sa *cynicism* mao ang pagkat-on sa pagpangutana kabahin sa TANANG mensahe sa media, dili lang ang adto sa wala ka niuyon. Dapat ta magmatngon ug mamahimong abli sa pagpanginsusi dili lang sa mga bias sa *media producers* kung dili apil pud atong mga *bias*. Sa ingon aning pamaagi, makuha nato ang saktong balanse sa pagsalig ug pagduda.

FAKE NEWS BINGO

MGA SIGNS NA DAPAT MONG PAGDUDAHAN ANG ISANG POST

Binibigay ang gusto mong maringig	Edited photo	"Maniwala ka, totoo to!"	Tadtad ng emoji	Walang ibang nagre-report
Wrong grammar	Copy-paste lang sa chat	Hindi legit ang source	Naka-ALL CAPS	LIVE Video na walang details
Parang joke	'Di sinabi ang source		Quotes lang	Screen-shot lang
Walang 'About Us'	Madaming likes at shares	Luma pala	May mention ng DDS o Dilawan	OA
SHOCKING !!!	Pop-up ads	Mukhang meme	Walang details	Nakalink sa X-rated website

www.ootbmedialiteracy.org
#IWASFAKE

TWEET YOUR THOUGHTS. Gawas sa mga *red flags* nga gipanglista dinhi, unsa pay laing rason nga makaduda ka sa impormasyon nga imong mabasa? Tweet us at @ootbmedialit and use the hashtag #IWASFAKE.

* * *

UG DIRI NATAPOS ANG ATONG MODYUL C. Andam na ba ka sukdon imong kahibalo ug ipraktika imong mga kahanas? Pangayo lang sa imong magtutudlo o sa amoa ang worksheet para sa Modyul C.